

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У МИРНИХ ЗІБРАННЯХ В ІСТОРИКО-ПРАВОВІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

У цій науковій статті розглядається актуальне питання, яке полягає у становленні права громадян на участь у мирних зібраннях в історико-правовій ретроспективі. Також у статті зроблені актуальні висновки та пропозиції щодо цієї теми.

Ключові слова: становлення, права громадян, мирні зібрання, історико-правові ретроспективи.

В научной статье рассматривается актуальный вопрос, который заключается в становлении права граждан на участие в мирных собраниях в историко-правовой ретроспективе. Также в статье сделаны актуальные выводы и предложения по рассматриваемой тематике.

Ключевые слова: становление, права граждан, мирные собрания, историко-правовые ретроспективы.

In this scientific article discusses a topical issue which is the formation of citizens' right to participate in peaceful assemblies in the historical and legal retrospect. Also in this article are made relevant conclusions and proposals on the subjects.

Key words: making, citizens' rights, peaceful assembly, historical and legal retrospectives.

Вступ. Історія розвитку суспільства й держави свідчить, що право на масові публічні заходи має достатньо глибоке історичне коріння, пройшло довгий шлях свого становлення як у вітчизняному, так і в зарубіжному конституційно-правовому законодавстві. Насамперед слід зазначити, що колективні політичні права як прояв громадянської активності мають своїм підґрунтям природне прагнення людей до об'єднання, до спільного вирішення важливих питань свого життя. Так, первіснообщинний лад апріорі змушував людей об'єднуватися в певні колективи заради самого фізичного виживання, з метою забезпечення потреби в їжі та спільного захисту від досить агресивного навколишнього середовища.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити становлення права громадян на участь у мирних зібраннях в історико-правовій ретроспективі.

Результати дослідження. З еволюційним розвитком суспільства, і насамперед з появою держави як особливої форми його організації, колективні права (передусім право на масові заходи) набули нового змісту й поступово перетворилися, з одного боку, на дієвий засіб участі населення в публічній сфері життя соціуму, а з іншого – стали однією з найбільш ефективних форм впливу соціальних спільнот на перебіг різноманітних суспільних процесів. Своєрідними прообразами сучасних масових публічних заходів були народні збори громадян в античних містах Причорномор'я, плеємні ради стародавніх слов'ян, народні віче [1, с. 45–55], княжі та боярські ради в містах Київської Русі [2], козачі (військові) ради в Запорізькій Січі, широке самоврядування в українських містах із магдебурзьким правом, дворянські збори й інші форми відкритого обговорення та спільного прийняття рішень із найбільш важливих питань, що застосовувалися на різних етапах розвитку української держави й суспільства. В.М. Литвин із цього приводу зазначає, що первісно на Русі джерелом влади, зокрема влади князівської, було народне віче. Літописець XII ст. був переконаний у тому, що «віче було завжди» [2].

Однією з небагатьох історичних розвідок щодо становлення права на участь у масових публічних заходах стала стаття М.І. Логвиненка «Історично-теоретичні аспекти становлення свободи маніфестацій в європейській політико-правовій думці» [3, с. 82–89]. Автор справедливо

© ТРОНЬКО О.В. – здобувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін (Інститут права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»)

зазначає, що ще в VII – VI ст. до н. е. один із семи грецьких мудреців Солон зрозумів, що слід рахуватися з виступами афінського демосу проти знаті, намагатися задовольнити вимоги бідних, щоб досягти громадянського миру й злагоди [3, с. 83]. Проте до офіційного визнання та закріплення в нормативно-правових актах права на проведення масових публічних заходів було ще далеко.

Слід визнати, що найбільшого поширення масові публічні заходи набували в періоди вираження громадського протесту проти дій влади, під час різноманітних народних заворушень. Кульмінаційного значення вони набули в епоху буржуазно-демократичних революцій, коли таке право стало однією з найефективніших форм колективного вираження протесту певних суспільних сил проти тих чи інших дій влади.

Саме в період буржуазно-демократичних революцій відбувається й усвідомлення важливості права на масові публічні заходи, його перше нормативне закріплення поряд із правом на об'єднання. Ці права були закріплені в Біллі про права, який був складовою частиною Конституції Пенсільванії 1776 р., у Декларації прав людини й громадянина 1789 р., в Біллі про права 1791 р., який згодом став складовою частиною Конституції США, в англійських законодавчих актах, у французьких Конституціях, у німецьких Конституціях. Як зазначають А.І. Ковлер і В.В. Смірнов, спільною рисою доктрин ідеологів американської та французької буржуазних революцій була орієнтація на права індивіда [4, с. 142, 147; 5, с. 9].

Аналіз конституційного законодавства США свідчить, що вже в першій із десяти поправок до Конституції Сполучених Штатів Америки було встановлено, що Конгрес не може ухвалювати законів, які запроваджували б будь-яку релігію чи забороняли б вільне відправлення релігійних обрядів, обмежували б свободу слова чи преси або право народу мирно збиратися та звертатися до уряду зі скаргами щодо відшкодування збитків [5, с. 35]. В іншому варіанті перекладу Першої поправки до Конституції США йдеться про права народу мирно збиратися й звертатися до уряду з проханням усунути якусь кривду [7, с. 115]. Але попри незначні термінологічні розбіжності різних варіантів перекладу зрозуміло, що в Першій поправці одночасно передбачено, причому в одному реченні, кілька найважливіших політичних прав, серед яких виокремлюється право «мирно збиратися».

Згодом зазначене право «мирно збиратися» отримало свій подальший розвиток у численних рішеннях Верховного Суду США, зокрема в зв'язку з тим, що воно безпосередньо пов'язане зі свободою слова та висловлювань. Так, Верховний Суд США дійшов висновку, що громадянин не має права «виступати у вашому домі без вашого дозволу, бо тут переважає ваш інтерес не бути потурбованим» [8, с. 89]. До того ж без спеціального дозволу громадянин не має права «виголошувати промови посеред вулиці, бо тут пріоритет за вільним потоком транспорту» [8, с. 89]. Грунтуючись саме на таких підходах і керуючись правилами формальної логіки, Верховний Суд США встановив, що в зв'язку з проведенням масових публічних заходів «те чи інше місто може обмежити використання гучномовців» [8, с. 89].

З огляду на реалії сьогодення для України актуальним, зваженим і своєчасним видається прагнення американських суддів захистити під час проведення масових політичних заходів такі права особи: 1) право особи «не бути потурбованою», яке можна тлумачити досить широко (і як право на відпочинок, і як право на невтручання в особисте та сімейне життя, і як право на приватність); 2) право вільно пересуватися (зокрема транспортом) і право на безпеку руху; 3) власне право на відпочинок і право на тишу (тобто на захист від надмірного шуму, гамору, галасу, що може не лише заважати повноцінному відпочинку, фізичному та психологічному відновленню після роботи, але й потягти за собою роздратування чи навіть розлади здоров'я).

На жаль, у нашій державі склалася практика, яка не дозволяє надійно захистити людину та її родину від надмірних шумових ефектів під час проведення масових заходів як політичного, так і неполітичного характеру.

Значна увага приділялася правовому закріпленню права громадян на участь у масових публічних заходах і в процесі конституційного будівництва у Франції у XVIII ст. Зокрема, у французькій Декларації прав людини та громадянина від 26 серпня 1789 р. право на проведення масових публічних заходів не було сформульоване буквально, проте опосередковано воно випливало з її тексту. Підставою для такого висновку є системний аналіз деяких статей: 1) ст. 4, відповідно до якої «свобода полягає в можливості робити все, що не шкодить іншому: таким чином, здійснення природних прав людини має лише ті межі, які забезпечують іншим членам суспільства можливість користуватися тими ж правами. Ці межі можуть бути встановлені лише законом»; 2) ст. 5, яка вміщує таке правило: «все, що не заборонено законом, дозволено, і

тому ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачене законом»; 3) ст. 11, згідно з якою «вільне висловлювання думок і поглядів є одним із найцінніших прав людини; саме тому кожний громадянин має право висловлюватися, писати й друкувати вільно, відповідаючи лише за зловживання цією свободою у випадках, передбачених законом» [9, с. 45–46]. У своїй сукупності зазначені демократичні приписи надавали можливість громадянам Французької Республіки вільно проводити масові публічні заходи. А вже 3 вересня 1791 р. була ухвалена перша Конституція Франції, у якій серед інших природних і громадянських прав проголошувалася «свобода громадян збиратися в громадських місцях, зберігаючи спокій і без зброї, з дотриманням поліцейських законів» [10, с. 50].

У XVIII–XIX ст. прогресивні політико-правові ідеї того часу знайшли свій відгук і наслідування й на українських землях. До того ж традиційно в Запорізькій Січі, Гетьманщині та Слобідській Україні відповідно до усталених звичаїв будь-які важливі громадські справи обговорювалися шляхом проведення загальних зборів куреня або сотні, а також військової (козацької) ради [11, с. 50; 12, с. 104].

У конституційному проєкті М. Драгоманова «Вільна спілка» 1884 р. серед політичних свобод зазначалася й «свобода сходок, звернень і заяв зовнішніми знаками (малюнками, знаменами, процесіями тощо) без порушення зовнішнього порядку та безпеки в населених пунктах» [12, с. 53]. На думку М. Драгоманова, свобода організації та проведення масових публічних заходів мала стати неодмінним атрибутом розвитку держави та суспільства, запорукою всебічного вільного розвитку особистості в майбутній демократичній федерації, на яку мала б перетворитися Російська імперія [13, с. 101–102].

Окрему увагу слід звернути на правове регулювання права на масові заходи, що здійснювалося в цей період в Російській імперії, до складу якої входила основна частина сучасної України. Правові основи організації й проведення масових заходів у Російській імперії цього періоду досліджували В.Ф. Дерюжинський, В.В. Івановський і деякі інші дореволюційні правознавці. Однак більшість результатів їхніх досліджень так і залишилася теоретичними розробками й не набула жодного практичного застосування.

Досить важливою подією цього етапу правового регулювання права на масові заходи в царській Росії, безсумнівно, можна вважати «Маніфест про вдосконалення державного порядку», виданий 17 жовтня 1905 р. під впливом тогочасних революційних подій. Він постановляв таке: «Дарувати населенню непохитні основи громадянської свободи на засадах дійсної недоторканості особи, свободи совісті, слова, зборів і союзів» [14, с. 275]. Але зовні демократичний потенціал Маніфесту суттєво обмежувався дією «Правил про збори» від 12 жовтня 1905 р. і «Тимчасових правил проведення зборів» від 4 березня 1906 р., які надавали начальникові місцевої поліції право забороняти збори, мета чи предмет яких суперечили закону або проведення яких загрожувало громадському спокою й безпеці. Таким чином, проведення зборів повністю залежало від начальника місцевої поліції.

Своєрідний підхід до правового закріплення права на масові заходи спостерігається в конституційному проєкті, розробленому в 1905 р. групою членів Української народної партії на чолі з М. Міхновським під назвою «Основний Закон самостійної України – Спілки народу українського», у статті 24 якого вказувалося: «Українці мають право збиратися тихо й без оружжя усюди без попереднього повідомлення або згоди якоїсь влади» [12, с. 62]. Тобто, як бачимо, у цьому проєкті передбачалося вже безпосереднє правове закріплення права на масові мирні збори, що відповідало передовій європейській конституційно-правовій думці того часу.

І в Україні, і в Росії спроби здійснити правове регулювання права на масові заходи значно активізувалися в 1917–1920 рр. XX ст. В Україні в цей час було прийнято значну кількість конституційних актів, в яких прямо чи опосередковано знайшло своє нормативне закріплення й це право. Зокрема, свобода слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків закріплювалася III Універсалом Центральної Ради від 20 листопада 1917 р. [12, с. 75]; права слова, друку, сумління, організації й страйку гарантувалися Конституцією УНР (Статутом про державний устрій, права й вольності УНР) від 29 квітня 1918 р. [12, с. 80]; право на мирні зібрання визнавалося в Законі про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р. [12, с. 88]; свобода висловлення думок, свобода зборів і спілок закріплювалася в Декларації прав і обов'язків працюючого й експлуатованого народу України, яка стала структурною частиною Конституції УСРР 1919 р. [12, с. 132–133]. Передбачалося закріплення права на масові заходи й у більшості конституційних проєктів того часу, які, однак, конституціями так і не стали.

Заради об'єктивності нашого дослідження слід зазначити, що й у Росії після Лютневої революції 1917 р. партія більшовиків почала активно боротися проти будь-яких обмежень демократичних свобод, зокрема й свободи зібрань. «Свобода зборів – що може бути вище, що може бути краще цього слова! – говорив В.І. Ленін. – Чи мислимий розвиток трудящих і їхньої свідомості без свободи зборів?». Характерною рисою того часу було вільне обрання перших Рад на широких зборах і мітингах. Тимчасовий уряд санкціонував свободу зборів своєю постановою «Про збори й союзи» [15, с. 160].

У Конституції УНР від 29 квітня 1918 р., яку в цілому пронизували демократичні засади, право на участь у масових публічних заходах чомусь було закріплене лише опосередковано через право на свободу слова. У п. 17 глави II Конституції УНР зазначалося: «Громадяни УНР і ніхто інший на території її не може бути обмежений у правах слова, друку, сумління, організації, страйку, оскільки він не переступає при тім постанов карного права» [12, с. 80]. Проте Конституція УНР так і не набула чинності, а тому залишилася лише історично-правовою пам'яткою.

У період Гетьманату в Україні діяв конституційний акт під назвою «Законо про тимчасовий державний устрій України», відповідно до ст. 20 якого було встановлено, що «українські козаки й громадяни мають право робити зібрання в метах, не шкідливих закону, мирно й без зброї» [12, с. 88]. Як бачимо, на етапі національно-визвольних змагань за незалежність Української держави в 1917–1920 рр. питанням правового регулювання права громадян на участь у масових публічних заходах приділялася значна увага.

Підводячи попередній підсумок проаналізованого історичного етапу нормативного закріплення права на масові заходи, слід зазначити, що майже в усіх наведених нормативно-правових актах чи їх проектах воно розглядалося в поєднанні чи як невід'ємна складова частина інших політичних прав і свобод: свободи думки, совісті, висловлювань, звернень, союзів. Однак важливість цього права й для суспільства, і для людини, а отже, і обов'язковість його позитивного закріплення на правовому рівні вже не викликала жодних сумнівів ні у філософів, ні в правознавців, ні навіть у представників державної влади того періоду.

Аналіз конституційного регулювання радянського періоду свідчить, що всі радянські конституції декларували свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, однак реалізувати це право на практиці було неможливо, оскільки масові публічні заходи проводилися виключно за ініціативою чи вказівкою органів державної влади та під жорстким контролем із боку посадовців. При цьому й у Конституції УСРР від 10–14 березня 1919 р., і в Конституції УСРР від 15 травня 1929 р. свобода зборів визнавалася лише за «працюючими». Відповідно до п. «в» ст. 3 Конституції 1919 р. УСРР взяла на себе зобов'язання утворювати «для працюючих мас можливість користуватися правами (свободою живого й друкованого слова, зборів і спілок), позбавляючи цих прав пануючі класи й спільні з ними за своєю політичною позицією громадські групи» [12, с. 129].

У Конституції УСРР 1929 р. право проведення зборів також визнавалася лише за працюючими, до категорії яких офіційна влада відносила робітників і селян-бідняків. У ст. 10 цієї Конституції зазначалося, що УСРР визнає «право громадян вільно влаштувати збори, мітинги, походи» [16, с. 229]. Разом із тим у ст. 17 Конституції підкреслювалося, що УСРР «позбавляє окремих осіб і окремі групи прав, якими вони користуються на шкоду інтересам соціалістичної революції» [16, с. 230]. Зазначений припис відкривав широкі можливості для зловживання владою, сваволі чиновників, переслідування та репресій щодо інакомислячих громадян.

Конституцією УРСР від 30 січня 1937 р. було встановлено, що «відповідно до інтересів трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу громадянам УРСР гарантується законом: <...> в) свобода зборів і мітингів» (ст. 124) [16, с. 294]. Однак на практиці в умовах, коли свідомість переважної більшості громадян УРСР переповнював страх перед владою та її каральним апаратом, спричинений насильницькою колективізацією, жахливими картинами переслідувань (зокрема масового голоду, репресій тощо), масові публічні заходи проводилися зазвичай лише до знаменних дат і тільки за ініціативою партійних (в умовах існування єдиної партії) і державно-владних інституцій.

Могутнім каталізатором перебудови громадської свідомості в Україні й в усьому СРСР стала доповідь М.С. Хрущова «Про культ особи та його наслідки» [17, с. 515] на XX з'їзді КПРС у 1956 р. Значення цієї події неможливо переоцінити, оскільки «довідь Хрущова похитнула не просто репутацію Сталіна, але і його культ і, як наслідок, систему, деміургом і живим утіленням якої був Сталін» [17, с. 515]. Під час хрущовської «відлиги» вперше після численних порушень прав людини й цілих народів, масових, колективних та індивідуальних репресій стало мож-

ливим відверте та щире висловлювання власних думок і власного ставлення до таких порушень на масових публічних заходах. Однак такий «дух» свободи існував відносно недовго, оскільки після зміни керівництва держави, коли на її чолі став Л.І. Брежнєв, поновилися переслідування за критику політичного режиму.

Наступ на свободу, згорання демократичних змін періоду «відлиги» призвели до виникнення правозахисного руху як реакції на судові процеси над поетом Й. Бродським і над письменниками А. Сінявським і Ю. Данієлем. У зв'язку із цим О. Єсенін-Вольпін поширив у кількох московських вузах «Громадянське звернення», в якому закликав зупинити сваволю з боку держави шляхом проведення масових публічних заходів. У цьому зверненні подавалися конкретні поради щодо проведення масових публічних заходів політичного характеру [17, с. 548].

Схожі підходи до проявів політичної активності громадян домінували й в УРСР. Так, наприклад, у документі під назвою «Інформація ЦК КП України Центральному Комітету КПРС про ідеологічну роботу» (до того ж під грифом «Цілком тасмно») від 23 квітня 1973 р. зазначалося, що «керуючись відсутністю належної відсічі, націоналістичні елементи організували щорічні зборища біля пам'ятників Шевченку в містах Києві й Каневі (наприклад, 22 травня, у день перезахоронення праху Т.Г. Шевченка), біля могил націоналістичних діячів у Львові» [18, с. 409]. Розробникам зазначеного документа навіть не спадало на думку, що громадяни, збираючись мирно, реалізували своє конституційне право, передбачене ст. 124 Конституції УРСР 1937 р., яка на той час була чинною.

У підручниках, монографіях та в пресі продовжували стверджувати, що «характерна риса всіх радянських конституцій полягає в реальності й гарантованості внесених до конституційних норм прав і обов'язків» [19, с. 240; 20, с. 225–226; 21, с. 156]. Так, у підручнику «Радянське державне право» автори всупереч реальному стану речей категорично доводили, що «збори, мітинги, демонстрації трудящих як форми соціалістичної демократії широко використовувалися з перших днів існування радянської влади» [21, с. 156; 22, с. 100].

Таким чином, право на участь у масових публічних заходах уже в перших конституціях XVIII ст. і в конституційних проектах XIX – початку XX століть визнавалося одним із провідних політичних прав, без якого неможливим було формування демократичної держави. Однак у радянський період в умовах домінування єдиної політичної партії, яка офіційно визнавалася «керівною та направляючою силою» суспільства, наявності усеохоплюючої цензури, тотального контролю за політичною активністю громадян із боку партійних і державних органів, свобода зборів перетворилася на фікцію, яка покликана була маскувати сутність тогочасного недемократичного політичного режиму.

Після запровадження в середині 80-х рр. політики гласності надбанням суспільства стали численні історичні факти, що раніше приховувалися та замовчувалися. Предметом обговорення на масових публічних політичних заходах стало все більше проблем, які хвилювали суспільство. Незабаром спонтанна політична ініціатива перетворила весь СРСР на величезний дискусійний клуб, в якому практично не залишилося питань, які б не обговорювалися, починаючи від трагічних сторінок вітчизняної історії й закінчуючи останніми рішеннями державних органів, місцевих рад та їх виконкомів.

Саме тому 28 липня 1988 р. Президія Верховної Ради СРСР ухвалила Указ «Про порядок організації й проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР», який, незважаючи на дозвільний, а отже, недемократичний за своєю сутністю правовий характер, усе ж таки виконав важливу роль у проблемі повернення демократичних принципів у сферу суспільно-політичного життя [23, с. 61].

Відсутність досвіду та культури політичних дискусій у процесі проведення масових публічних політичних заходів, небажання з'ясувати глибинні причини багатьох явищ і надмірне захоплення критикою, яка досить часто переростала в голослівне й подеколи абсолютно безпідставне «критиканство», урешті-решт призвели до домінування в суспільній свідомості спрощеного пояснення переважної більшості подій, що відбувалися в суспільстві протягом останніх десятиліть.

Схожий розвиток подій повторився у 2004 р., коли масова політична активність, що досягла свого максимуму й здатна була перерости в нову якість громадянського суспільства, не була спрямована політичною елітою на усвідомлення своєї подальшої ролі й організаційно-інституційне оформлення. Гідність і самоповага, що прокинулись у свідомості багатьох громадян, загальне піднесення та психологічна готовність до кардинальних змін у суспільстві й державі не були скеровані в площину постійної, щоденної кропіткої роботи зі здійснення контролю

за державно-владними інституціями й органами місцевого самоврядування. Залучення громадськості до обговорення найважливіших законопроектів і гострих питань не стало повсякденною практикою. Замість того, щоб формувати нову, дійсно відповідальну еліту, створити механізм залучення до політичних процесів нових облич і оновити політичні еліти, відбулося повернення до тієї ж системи кланово-олігархічного тиску на владу. Тобто широкі можливості та колосальний громадсько-політичний потенціал, які відкрила політична активність громадян, що унікальним чином виявилася в листопаді-грудні 2004 р. у процесі реалізації свого права збиратися мирно й без зброї та проводити збори, мітинги, походи, демонстрації й інші публічні масові заходи, не були використані з метою забезпечення якісних системних перетворень у державно-владному механізмі й у суспільстві. Події Майдану 2013–2014 рр. дають ще один шанс подібним реформам.

Висновки. Таким чином, право громадян на масові публічні заходи має достатньо глибокі історичні витоки, тривалий період усвідомлення, визнання й позитивного закріплення в конституційних текстах. На різних етапах розвитку держави й суспільства в різних країнах світу воно набувало різного обсягу, значення й форм зовнішнього прояву. Існували різні механізми його практичного забезпечення. Однак в усі часи воно фактично було одним із головних засобів спільного вираження громадянами ставлення до важливих проблем. Нормативне ж його закріплення відбулося в епоху буржуазно-демократичних революцій, що й зумовило його сучасний зміст і розроблення механізму його забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Єрмолаєв В.М. Віче в Київській Русі: питання компетенції (IX – середина XII ст.) / В.М.Єрмолаєв // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 4. – С. 45–55.
2. Литвин В.М. Історія України з найдавніших часів до 2004 року / В.М. Литвин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lytvyn-v.org.ua/history_of_ukraine/index.php?article=ch2_r4_p1.
3. Логвиненко М.І. Історично-теоретичні аспекти становлення свободи маніфестацій в європейській політико-правовій думці / М.І. Логвиненко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х. : НУВС, 2002. – Вип. 17. – С. 82–89.
4. Ковлер А.И. Демократия и участие в политике: критические очерки истории и теории / А.И. Ковлер, В.В. Смиронов. – М. : Наука, 1986. – 192 с.
5. Чуб О.О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами : [монографія] / О.О. Чуб. – Х. : Одиссей, 2005. – 232 с.
6. Громадянські права. Рішення Верховного Суду США XIX століття / за ред. М. Гаррісон та С. Гілберта ; пер. з англ. Н. Комарова. – К. : Оптима, 2005. – 264 с.
7. Сіган Б.Г. Створення конституції для народу чи республіки, які здобули свободу / Б.Г. Сіган. – К. : Інститут демократії імені Пилипа Орлика, 1993. – 126 с.
8. Каррі Д.П. Конституція Сполучених Штатів Америки. Посібник для всіх / Д.П. Каррі ; пер. з англ. О.М. Мокровольського. – К. : Веселка, 1993. – 192 с.
9. Декларация прав человека и гражданина 26 августа 1789 г. // Хрестоматия по новой истории 1640–1870 / Сост. В.Г. Сироткин и др. ; под ред. В.Г. Сироткина. – М. : Просвещение, 1990. – С. 45–47.
10. Французская конституция от 3 сентября 1791 г. // Хрестоматия по новой истории 1640–1870 / Сост. В.Г. Сироткин и др. ; под ред. В.Г. Сироткина. – М. : Просвещение, 1990. – С. 50–51.
11. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. / за ред. В.Ф. Панібудьласки. – К. : Вища шк., 1997. – Ч. 1. – 583 с.
12. Слюсаренко А.Г. Історія української конституції / А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К. : Т-во «Знання України», 1993. – 192 с.
13. Франко І.Я. Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова / І.Я. Франко // Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст. : Хрестоматія / за ред. О.І. Семківа. – Львів : Світ, 1996. – 800 с.
14. Хрестоматия по истории государства и права России : [учеб. пособие] / сост. Ю.П. Титов. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 469 с.
15. О собраниях и союзах : постановление Временного правительства // Сборник указов и постановлений Временного правительства. – Вып. 1. – С. 160.
16. Съезды Советов союзных и автономных советских социалистических республик. Сборник документов 1923–1937 гг. – М. : Юрид. лит., 1964. – Том V. – 686 с.

17. Богораз Л.И. Политическая борьба или защита прав? Двадцатилетний опыт независимого общественного движения в СССР: 1965–1985 / Л.И. Богораз, В.Г. Голицын, С.А. Ковалев // Погружение в трясину: (Анатомия застоя). – М. : Прогресс, 1991. – 704 с.
18. Інформація ЦК КП України Центральному Комітету КПРС про ідеологічну роботу // Національні відносини в Україні у XX ст. Збірник документів і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1994. – С. 409–413.
19. Портнов В.П. Этапы развития советской Конституции (историко-правовое исследование) / В.П. Портнов, М.М. Славин. – М. : Наука, 1982. – 310 с.
20. Курс советского государственного права / под ред. Б.В. Щетинина и А.Н. Горшенева. – М. : Высшая школа, 1971. – 448 с.
21. Цветков В.В. Радянське державне право : [підручник] / В.В. Цветков, С.О. Макогон. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1968. – 462 с.
22. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : [учебник. В 4-х т.] / отв. ред. Б.А. Страшун. – М. : Издательство БЕК, 1993. – Т. 1. – 246 с.
23. Советское государственное право : [учеб. пособие] / В.С. Основин, В.И. Бартишев, Н.В. Бутусова и др. – Воронеж, изд-во ВГУ, 1991. – 216 с.

УДК 342.9

ФЕЛИК В.І.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ФОРМ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню поняття та видів форм профілактичної діяльності Національної поліції України. У статті визначено поняття та види форм управлінської діяльності; на підставі аналізу різних наукових концепцій сформульоване авторське визначення форми профілактичної діяльності Національної поліції; окреслено основні форми, в яких можуть виражатися різні види профілактичної діяльності Національної поліції.

Ключові слова: Національна поліція, профілактика, діяльність, форми, види, поняття.

Статья посвящена исследованию понятия и видов форм профилактической деятельности Национальной полиции Украины. В статье определено понятие и виды форм управленческой деятельности; на основании анализа различных научных концепций сформулировано авторское определение формы профилактической деятельности Национальной полиции; обозначены основные формы, в которых могут выражаться различные виды профилактической деятельности Национальной полиции.

Ключевые слова: Национальная полиция, профилактика, деятельность, формы, виды, понятия.

The article investigates the concept and types of prevention activities form the National Police of Ukraine. In the article the concept and types of forms management activities; based on the analysis of various scientific concepts formulated by copyright definition of preventive form of the National Police; the basic form, which can be expressed in different types of prevention activities of the National Police.

Key words: National Police, prevention activities, forms, types and concepts.

© ФЕЛИК В.І. – кандидат юридичних наук, доцент, директор (Івано-Франківський юридичний інститут Національного університету «Одеська юридична академія»)